

HAGYOMÁNY

Az Irgalmasság diadala

Emlékezés Kanizsai Dorottyára

Magyarország történelmének talán a XVI. század volt a legtragikusabb korszaka, bár sokan vontak párhuzamot a XX. század eseményeivel. „Nemzeti nagylétünk temetője, Mohács” 1526-ban, majd az ország három részre szakadása, s a folyamatos török elleni harcok már-már a megsemmisülés vízióját vetítették az akkor élők elé. A XX. század is hasonló iszonyatot hozott a magyarság számára, amikor az első világháború után – annak ellenére, hogy Magyarország csak mint a Monarchia tagja vett részt a háborúban –, a legsúlyosabb büntetést kapta. Az ország teljes megcsönkítése, feldarabolása után alig két évtizeddel már a második világháború pokla következett, majd pedig a kommunista diktatúra.

De térjünk vissza most a XVI. századhoz. Tomori Pál, Dobó István, Szondy György, Jurisich Miklós, a végvári vitézek mellett hős asszonyokkal is büszkélkedhet e tragikus század. Most egy méltatlanul elfeledett, különleges asszonyra, *Kanizsai Dorottyára* emlékezünk.

* * *

A Kanizsaiak Magyarország kihalt nagy családjai közül valók. Fiai hadvezérek, egyházfők, diplomaták, a haza önzetlen szolgálói, akik mindig vezető szerepet játszottak az ország történetében.

A Kanizsai család magyar eredetével is kitűnt. A száznyalc „eredeti”, nemzetség egyikének, az Osl-nak leszármazottja volt. Osl Lőrinc hűséges szolgálataiért kapta Róbert királytól Kanizsa várát és hálából vette fel a Kanizsai nevet. A család hatalmas birtokkal rendelkezett, s a kor szokásainak megfelelően nemeskisasszonyokat és -ifjakat nevelt udvarában.

Kanizsai Dorottya édesapja, a nagy méltóságokat viselő Kanizsai László, fényes udvart tartott. Udvarnépe között sok volt a diák, s ez azt is mutatja, hogy a ház ura szívesen látta maga körül a tanult embereket. Kevés főúr akadt ebben az időben, akinek hasonló kedvelt és keresett nemesi iskolája lett volna. A büszke nagyúr, idősebb Kanizsai László, fiaihoz: Lászlóhoz, Jánoshoz, Istvánhoz hasonlóan lányát is mindenféle tudományra megtaníttatta, még a latin betűvetésre és számolásra is. Dorottya olvasta a régi költőket, meg tudta fejteni a csillagok járását. Ismerte a régi vitézek életét, tudta, merre vannak a külső országok, amelyekkel a király hadban állt. Megülte a lovat, s vadászatra kísérte apjaurát. Ilyenkor kicsiny, de éles szemű sólymot hordott a kezén. Ismerte a virágokat, vászonra hímezve sokszor megörökítette őket. Egész kelengyéjét maga varrta, pedig édesapja az ország legelső zászlósurai közé tartozott. Tudta a konyha művészetét is, minden tudományánál s nagy szorgalmánál azonban többet ért jósága és irgalmassága. Kanizsai Dorottya még kicsiny leány volt, amikor már jártak hozzá a környék szegényei. Meleg étellel, aprópénzzel, jó szóval várta őket, a betegeknek ágyat készített.

A szépséges és gazdag leány kezéért sokan versengtek. Idegen országból is jöttek lovagok, de ő csak az ifjú Perényi Imréhez vonzódott. Édesapja azonban ellenezte a házasságot. Azt akarta, leánya annak legyen a felesége, aki az országban a király után az első, a nádoré. Dorottyanak fájt édesapja döntése, de meghajolt akarata előtt. Lemondott Perényi Imréről és hozzámént az idős Geréb Péterhez, az ország nádorispánjához. Tisztelte férjét, akár egy jó apát és becsülte, amiért az áldatlan viszonyok között annyit fáradozott a hazáért. Amikor a nádor beteg lett, éjjel-nappal ápolta. Három évi házasság után, 22 évesen már özvegy.

Geréb Péter halálával megüresedett a nádori szék és a rendek Perényi Imrét választották a helyére.

A sors különös játéka, hogy időközben Perényi Imre is megözvegyült. Kanizsai Dorottya a gyászév leteltével férjhez mehetett hozzá. Édesapja sem ellenezte már a házasságot, hiszen leánya újra nádorné lett.

Perényi Imre két fiút hozott a házhoz, Ferencet és Pétert. Dorottya igazi anyai szeretettel vette körül őket Az annyira óhajtott közös élet azonban nem sok boldogságot tartogatott. Ahogy telt az idő, egyre jobban kiderült, mennyire nem illenek egymáshoz. Perényi Imre széles látókörű, eszes férfi volt, de kötekedő és rátarti, s ez nem igen egyezett felesége szerénységével. A két fiú is nagyon sok bánatot okozott. Hiába követett el mindent, soha nem ismerték el anyjuknak. A munkában és pártfogoltjaiban keresett és talált vígasztalást.

Perényi Ulászló király idejében vezető szerepet játszott az ország életében, ezért Kanizsai Dorottyanak sok alkalma nyílt a közszereplésre. Gyakran megjelent a királyi udvarban, s mindig nagy tisztelettel vették körül. Műveltségben felülmúlta kora asszonyait. Idegen nyelveket is ismert, ezért többnyire ő vezette a tárgyalásokat a külföldi követekkel. Perényi Imrét a betegség hamarosan levette a lábáról, az egyre súlyosbodó köszvénytől sokat szenvedett. Odaadó felesége éveken át hűségesen ápolta a türelmetlen, indulatos beteget, aki 1519. február 5-én halt meg.

Kanizsai Dorottya ismét özvegy lett. A boldogtalan esztendőök után sokszor eszébe jutott az első férjével töltött idő, ezért arra kérte II. Lajos királyt, engedje meg neki hogy Geréb Péter címerét egyesíthesse a Kanizsai címerrel. Kérelmét a király teljesítette, az oklevélben ezt olvashatjuk: „... megindítatva attól a nagy szerénységtől és áhítatosságtól, őszinteségtől, hűségtől, vallásosságtól s a legszebb erények nagy számától, amikkel Kanizsai Dorottya tündöklék s amik őt a női nem ékességét illetően a letűnt idők nagy alakjaival is összehasonlíthatóvá teszik: megadjuk neki a kért címerbővítést.” Nem valószínű, hogy akadt még magyar asszony, akit királyi diploma így magasztalna.

Kanizsai Dorottya, ha akarja, harmadszor is férjhez mehetett volna. Két nádor szép és gazdag özvegyének akadt kérője elég, de ő nem akart már senkit sem. A hatalmas birtok igazgatása még egy erőskezű férfinak is sok gondot adott volna, de ő győzte a rengeteg munkát. Jövedelmeit számon tartotta és szinte az utolsó fillérig jótékony célokra fordította. Védőangyala lett az ország népének. Nem sok birtokos főúr akadt, aki úgy gondoskodott jobbágyairól, udvarnépéről, mint ez az asszony, aki ha kellett, a legkeményebb férfin is túltett szigorúságban, határozottságban. Templomokat és kápolnákat építtetett és alapítványokat tett.

A nála szolgáló lányokat kiházasította, a nemesifjakat szolgálatukért birtokkal jutalmazta. Különösen nagy gondot fordított mostohafiai nevelésére. (A mohácsi csatából megmenekült Perényi Péter a magyar vallásújító mozgalom vezére lett, s az első magyar főúr, aki hazaszeretetért és hithűségért rabbilincsből végezte a bécsújhelyi tömlöcben. Ő alapította a sárospataki főiskolát is.) Másik két „gyermek”, Orsika és Ferenc László testvéreinek árvái voltak. Mindent elkövetett, hogy a gyermekek hite, jelleme sziklaszilárd legyen. Kanizsai család utolsó férfitagja, Ferenc korán meghalt. Orsika maradt az egyetlen örökös. Kemény férfias nevelést kapott, ami az érző leánykának sokszor fájdalmas lehetett, de később hálásan emlékezett nagynénjére. Kanizsai Orsikából a XVI. század egyik legnagyobb magyar nagyszőnyege lett, Nádasdy Tamás felesége.

Kanizsai Dorottya, mint özvegyasszony is az ország első asszonya maradt, tekintélye, szerepe nem csökkent. Ezt mi sem bizonyítja jobba, mint hogy a főúrak meghívták tanácskozásiakra, Lajos király pedig a rendek gyűléseire.

Hét esztendeje volt már özvegy, amikor 1526. augusztus 29-én Mohácsnál elvérzett a magyar hadsereg. Csak most derült ki, mennyire igaz volt annak a néhány tisztán látó embernek, aki szigorúbban akarta fogni az ország pártoskodó rendjeit, megerősíteni a katonaságot, hiszen csak így lehetett volna megvédeni az országot a külső ellenségtől. Bakócz Tamás esztergomi érsek cselszövészei, a Dózsa-felkelés iszonyata, a jobbágyok szörnyű elnyomása, az egymással versengő főúrak hátráltalan önzése és kapzsisága tragédiához vezetett. A belviszály következtében másfél évszázadig raboskodott az ország a félhold alatt.

A mohácsi csata napján még az ég is mintha csúfot űzött volna a szerencsétlen vitézekből. A napok óta zuhogó eső után 29-én szikrázó napsütés köszöntött rájuk. A csata mindössze másfél óráig tartott. Meghalt a fiatal király, II. Lajos is, aki menekülés közben a megáradt Csele-patakba fúlt. Elesett a seregek vezére, Tomori Pál kalocsai érsek, fejét diadalmi jelként a

szultán sátra elé tűzték. S az országnagyok, a magyar vitézek ezrei, akik mit sem tehettek arról, hogy a pártoskodó főurak közül nem mind engedelmeskedett a király és a haza hívó szavának. Zápolya János, az erdélyi vajda negyvenezer főnyi sereggel figyelte a távolból az ágyúdörgéseket, de nem sietett segítségükre.

A csatatéren csaknem húszezer ember feküdt holtan, vagy sebesülten. Messze földre elhalasztott jajveszékelésük. Szekér alig járt, ispotály alig volt a szomorú szegénységbe esett országban, az ápolásról nem gondoskodott senki sem. A sebesülteket vagy az ellenség, vagy tudatlan felcser ölte meg. Nem akadt ember, aki a halottakat eltemesse. A veszedelmes csatatérnek még a közelébe sem merészkedett senki.

Kanizsai Dorottya siklósi várában reszketve várta a híreket. A csatavesztés és mostohafia halálhírét hallva, azonnal útnak indult. Nem törődött a portyázó törökökkel, a felázott utakkal, néhány kísérővel elment Mohácsra. Nem volt ez olyan egyszerű akkoriban, hiszen a könnyű kocsi, a kátyús utak még jobban lelassították az utazást. Kanizsai Dorottya tudta mire vállalkozik, a látott valóság mégis elborzasztotta. A csatatérhez közeledve már holttestek között haladt. Amerre fordult, lekaszált, semmivé lett életeket látott, s a halál iszonyatos borzalmát mindenütt. Barátok, családtagok holtteste vette körül, közöttük mostohafia, a fiatal Perényi Ferenc. A csatatérre a nagyasszonyon kívül csak a környék néhány öreg lelkésze merészkedett. Mint a kísértetre, úgy néztek a könnyes asszonyra. Kérték, menjen innen, hiszen törökök portyáznak még erre, keresik a halottaikat, s a farkasok is erre ólálkodnak. Az iszonyú látvány hatására talán egy pillanatra ő is gondolt erre, de a halálhörgés és a sebesültek jajveszékelése megerősítette benne az érzést, segítenie kell! Papokra és munkáskezekre volt szükség, hogy tisztességgel eltemessék a halottakat és kimentsék a még élő sebesülteket.

Kanizsai Dorottya 400 jobbágya mellé még több száz embert fogadott fel. Hevenyészett segélyhelyeken látták el a sebesülteket, s folyamatosan szállították a falvakba, várakba, ahol tovább ápolhatták őket. Éjjel-nappal dolgoztak. A nagyasszony vizet, orvosságot adott a sebesülteknek, és ki nem fogyott a biztató szavakból. Figyelte embereit, s ha látta fáradtságukat, nemcsak meggyőző szavakkal, hanem arannyal is biztatta őket a további munkára. Igyekezni kellett a temetéssel, hiszen a forráságban bomlásnak indultak a holttestek – járványtól kellett tartani. Ahogy teltek a napok és híre ment, hogy amire férfi nem vállalkozott, azt egy gyenge nő viszi véghez, egyre többen érkeztek, felajánlva segítségüket.

Összeszedték az elesetteket és tömegsírokba hordták. „A hazáért elvérzett szerencsétlen honfitársainknak már csak egyet adhatunk, a végső tisztességet, ezt kérem tőletek” – mondta papjainak a nagyasszony. Megáldatta a hamvakat, és templomaiban misét mondatott az elrettet hősökért.

Kanizsai Dorottya az iszonyatos csata után még hat esztendeig élt. Életét teljesen a mohácsi sereg rokkantjainak szentelte. Viseletes ruhákban járt, alig táplálkozott. Valamikor az ország legszebb ifjú hölgye volt, de ezek az évek megtörték testét, hófehérré festették haját. Negyvenkilenc éves koráig – haláláig – mély gyászban járt, és az egész ország hálás szívvel és csodálkozással beszélt nagylelkűségéről, hősiességéről. „Ha sok Kanizsai Dorottyank lett volna, nem a magyart, hanem a törököt temették volna Mohácsron” – mondták. Tekintélye olyan nagy volt, hogy örült, aki vendégül láthatta. A szereplés vágya, az élet hiúsága azonban nagyon távol állt tőle, ezért keveset hallatott magáról. Az utolsó irat, amely nevét említi, 1532-ből való. Az urak őt is meghívták bélavári gyűlésükre, nevével azonban többé nem találkozunk. Valószínű, hogy ekkor már nem is élt.

Kanizsai Dorottya kora óta ötszáz esztendő telt el. Alakja, cselekedetei lassan ködbe vesznek, de a hős lelkű asszonynak örök emléket állított „Nemzeti nagylétünk nagy temetője, Mohács.” Végrendelete minden dícséretnél és magasztalásnál többet mond az emberről. Rokonairól és valamennyi szolgálólányáról gondoskodott, nem feledkezve meg a nemesifjakról és kedves papjairól sem. „Akárhol akadnak ruhátlan és szegény nemesgyerekek és árvák, ruházzák fel őket (...). Méltónak tartjuk, hogy akik híven szolgáltak minket, hűségüknek jutalmát vegyék, hogy ímígyen minket is jó emlékezetben tartsanak, s másokat a hűség erényére ösztökéljenek (...).”

Gyerekeink, unokáink tragikusan hiányos történelem ismeretén a még elkötelezett történelemtanárok azzal is segíthetnek, ha rendhagyó történelemórákat szerveznek. Kitűnő hely erre a Mohácsi Történelmi Nemzeti Emlékpark. Látható a helyszín, ahol a tragikus kimenetelű

mohácsi csata lezajlott, s a faragott jelek segítségével könnyebben megjegyezhetők az egymással szemben felálló magyar és török sereg vezetői. A hősi halált halt magyar férfiak alakja között egyetlen női emlékelet találunk, Kanizsai Dorottyaét, akinek alakját Samu Géza min-tázta fába. Babits Mihály róla írt sorait is olvashatjuk: „Mint a sötét asszony a mohácsi téren, / úgy jár a felejtés köztünk, és egyenként / elhantolja halottainkat.”

Elmesélhetjük a gyermekeknek, mire vállalkozott ez az asszony 500 esztendővel ezelőtt, elindulhatunk velük azon az úton a siklói vár felé, amelyen a szekerekkel a sebesülteket szállították (...) Bizonyos vagyok abban, hogy egy ilyen helyszíni történelemóra után Mohács és a hozzá kapcsolódó szereplői megmaradnak fiataljaink emlékezetében.

Zika Klára

Batthyány Kázmér, Siklós „várura”

A kissé patetikusan hangzó címből adódik a kérdés, feudális katonaember volt-e gróf Batthyány Kázmér (Pozsony, 1807 – Párizs, 1854), vagy polgárosodó mágnás, akinek politikai karrierje csúcspontjait ellenzékiisége jelentette: 1839-től szereplése a reformországgyűléseken, elnöki tiszte az Országos Védegyletben 1844-től, vezérfőispánsága, országos kormánybiztos-sága Baranyában, az eszéki várban és délvidéken, majd külügyminisztersége az 1849-es Szemere Bertalan féle kormányban a szabadságharc idején. A modern értelemben vett kül-ügyminiszterek sorában ő az első.

Civil ember volt, a Batthyány család hercegi ágából. Fivére Gusztáv a „jó testvér”, aki a ma-gyar politikai életben alig vett részt, a hercegi címet majd ő kapja meg. Kázmér, fivérével el-lentétben, a reformmozgalomban, majd a szabadságharcban markáns szerepet vitt, mint „ci-vil”, kormánybiztosként katonai szerepeket is vállal, függetlenül a nemzetőrségben betöltött ezredesi rangjától.

Mit jelentett Batthyány Kázmér életében Siklós és a hozzá tartozó uradalom a várral együtt, amelynek már régen nincs védelmi feladata, át is építették kastéllá? A vár már csak lakóhelyet jelentett a Batthyányak számára, illetve a siklói uradalom igazgatási központja, amely 1848-ban jutott ismét és utoljára védelmi szerephez. És vajon milyen szerepet játszott és játszik Batthyány személye Siklós, a korabeli mezőváros, illetve a jelenlegi város életében?

Batthyány Kázmérnak az ország egyik leggazdagabb mágnásának tulajdonát képezték a fivérével kötött osztrályos egyezés után a siklói uradalom mellett a hasonló nagyságú bics-kei, kisbéri, somodori uradalmak Magyarországon, Szlavonszki Brod, Ozail és Grobnik Hor-vátországban. Mindegyik birtokközpontban kastély, esetleg egykori várból átépített kastély volt. Nem beszélve most a fivérével való közös birtoklás idején Némétújvárról, Németszent-mihályról, Rohoncra, Körmenről, Hantosra, Úszöggről és Mozsgóról.

A birtokosok nem éltek folyamatosan Siklóson. Egyik birtokközpontból mentek a másikba, abban az esetben, ha éppen nem a bécsi palotában, Milánóban, Károlyvárosban, az ország-gyűlések idején Pozsonyban, vagy valahol máshol laktak. De Siklói tartózkodásukról is van-nak adatok. A két fivér a szomszédos Harsányi-hegyen – ismereteink szerint – kőbe vésette neveit, ezt azonban ma már nem sikerült megtalálni.

Fiatalságuk éveire esik a harkányi termálvíz hasznosításának kezdete, a település fürdőjel-legének kialakítása. A termálvíz gyógyhatásának megállapítása, a fürdő terveinek kialakítása majd megvalósítása mindkettőjük életében jelentős élménynek számíthatott. Kázmér későbbi közéleti tevékenységében is szerepelt a fürdő, mint helyszín. A leglátványosabb és a legnagyobb szabású eseményre 1845-ben került sor, amikor Batthyány Kázmér a Pécsert tar-tott Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 6. Kongresszusának résztvevőit meghívta siklói birtokára, Harkányba, illetve a siklói várba, ahol fogadást adott tiszteletükre. A résztvevők kocsik százaival vonultak Pécsről Harkányba, illetve Siklóra, ahol az előadások mellett ökö-rsütés, hordócsapolás emelte a hangulatot. A látványosság fokozására Batthyány a Szársomlyón óriási máglyát rakatott, amit a sötétség beállta után meggyújtottak, imitálva egy tűzhányó kitörését.